

Om Søren Kierkegaard

Fra Danmarks Nationalleksikon:

Søren Aabye Kierkegaard 5.5.1813- 11.11.1855, dansk teolog, filosof og forfatter, født i København som den yngste af en søskendeflok på syv. Om moderen, Ane Sørensdatter Lund (1768-1834), der oprindeligt havde været tjenestepige i huset, ved man så godt som ingenting; efter de sparsomme kilder at dømme har hun været en lille kone med et jævnt og lyst sind. Faderen, Michael Pedersen Kierkegaard (1756-1838), var hendes modsætning og fik takket være sit skarpe intellekt, sin religiøse grublen og frodige fantasi en varig plads i børnenes bevidsthed. Selv var han som dreng brudt op fra et ludfattigt liv på den jyske hede ikke langt fra Ringkøbing og havde som hosekræmmer i København lært sig at spinde guld på sine uldvarer, senere etablerede han sig som storkøbmand og boligspekulant og grundlagde dermed den formue, der blev den materielle forudsætning for hans yngste søns litterære virksomhed. Efter studentereksamen fra Borgerdydskolen i 1830 begyndte Søren Kierkegaard at læse teologi, men brugte størstedelen af studietiden på især filosofi og romantisk litteratur; embedseksamen erhvervedes først i 1840, hvorpå han drog til Jylland på en slags pilgrimsrejse til sin fars barndomsegn; hjemkommet herfra forlovede han sig kort efter med den ni år yngre Regine Olsen (1822-1904). Forlovelsen opløstes godt et år senere og fik indgribende betydning for det forfatterskab, der i februar 1843 påbegyndtes med 'Enten-Eller'. Bortset fra nogle dagbladsartikler havde Kierkegaard forud for dette værk offentliggjort 'Af en endnu Levendes Papirer' (1838), en forvokset anmeldelse af H.C. Andersens roman 'Kun en Spillemand' (1837), som ifølge Kierkegaard er kunstnerisk mislykket, fordi den mangler "Livs-Anskuelse". For magistergraden havde Kierkegaard i 1841 forsvaret sin afhandling 'Om Begrebet Ironi, med stadigt Hensyn til Socrates'. hvori han ved den blanding af begrebslig analyse og behændig billedbrug, der også kendetegner det senere forfatterskab, både beskriver og bedriver ironien.

Forfatterskabet 1843-46.

Kierkegaards forfatterskab, der består af ca. 40 bogtitler og et tilsvarende antal dagbladsartikler, falder i to faser: 1843-46 og 1847-51. Udgivelserne fra 1855, hans sidste leveår, domineres fuldstændigt af kampen mod kirken som institution og mod den officielle kristendom. Af værkerne fra den første fase er adskillige udgivet under pseudonymer. I disse gennemspiller Kierkegaard de teologiske, filosofiske og psykologiske temaer, som for en senere tidsalder har gjort ham til en af eksistentialismens fædre. Parallelt med denne produktion udsendte han en række religiøse taler, hvis restoplæg i 1845 samledes under titlen 'Atten opbyggelige Taler'. Disse såvel som alle senere taler udgav Kierkegaard i sit eget navn, bl.a. for at tilkendegive, at han først og fremmest opfattede sig selv som religiøs og kristelig forfatter. 'Enten-Eller' (1843), udgivet af Victor Eremita, består af to dele. Forfatteren til anden del, B eller assessor Wilhelm, skriver til A, førstedelens forfatter. A karakteriseres som Æstetiker og har efterladt sig et særdeles sammensat materiale, der afspejler en ikke mindre sammensat type. I hans papirer finder man bl.a. en serie sentenser samlet under betegnelsen "Diapsalmata", en afhandling om Mozarts opera Don Juan, en analyse af 'Det antike Tragiske Reflex i det moderne Tragiske', en hæsblæsende opsats kaldet 'Vexeldriften' med muntre råd til enhver, der hellere vil dø af grin end kede sig ihjel, samt endelig tre traktater om forskellige kvindeskikkelsers møde med mænd, der bedrog dem og dermed beseglede deres skæbne for steds. Til alt dette føjer sig den af A ifølge bogens udgivermystifikation fundne 'Forførerens Dagbog': I en romanlignende dagbogs- og brevform peges der tværs igennem sanselighedens sødme på det dæmoniske og fortvivlende i en rent æstetisk

livspraksis. Udvejen af den fortvivlelse, som æstetikerne ifølge assessoren havner i, er det etiske valg. Det, man vælger, når man vælger etisk, er ikke blot det gode, men forskellen mellem godt og ondt, man vælger, at det liv, man lever, skal anskues i lyset af denne afgørende forskel. Det etiske valg består derfor i at "vælge sig selv": At vælge sig selv som den, der skal bære ansvaret for, hvad man selv gør. At vælge sig selv er at overtage sig selv, men det vil også sige at overtage den historie, gennem hvilken man selv er blevet til. Etikerne Wilhelm mener, at et menneske kan "erhverve sig selv" ved således at vælge sig selv. Men det er netop denne opfattelse, som de efterfølgende pseudonyme værker sætter spørgsmålstejn ved. I Frygt og Bæven (1843) kredser forfatteren, Johannes de silentio, om Abraham som troens fader. Tro vil her sige tro på, at for Gud er alt muligt. Abraham tror, at Gud vil give ham Isak igen. Isak, som han med hele sit liv hænger ved, og som han på Guds befaling giver afkald på. Ifølge Johannes de silentio sætter troen den enkelte over det etiske og dermed uden for sprogets fællesskab med andre. I 'Gjentagelsen' (1843), der i en eksperimenterende romanform stiller det spørgsmål, om gentagelsen findes, antydes det, at den sande gentagelse er den religiøse: at få det liv igen, som er tabt for én. Gjentagelsen udkom samme dag som 'Frygt og Bæven' I indledningen til 'Begrebet Angest' (1844) tydeliggøres og sammenfattes kritikken af etikernes opfattelse. Pseudonymen Vigilius Haufniensis hævder, at etikken strander på synden, men at den kommer igen i skikkelse af den "anden" etik, som tager udgangspunkt i syndens virkelighed. Begrebet Angest er et i forfatterskabet skelsættende psykologisk værk, der indgående beskriver angstens fænomener og spørger, hvad angsten - eller det forhold, at et menneske kan ængstes - viser om det at være menneske. Svaret er, at et menneske er et selv, der er uløseligt forbundet med den opgave at blive sig selv. 'Begrebet Angest' beskriver, hvorledes denne opgave mislykkes, idet den enkelte gør sig selv ufri, ikke blot i angst for det onde, men også angst for det gode. I denne angst vender mennesket sig bort fra det godes mulighed i dæmonisk indesluttethed. Denne bestemmelse af synd som selvskabt ufrihed fremsættes allerede i 'Philosophiske Smuler' (1844), der udkom fire dage før 'Begrebet Angest'. Pseudonymen Johannes Climacus vil skærpe forståelsen af troen og det kristelige. Han tager udgangspunkt i menneskekenderen Sokrates, der forudsætter, at et menneske har den sandhed i sig selv, som det skal lære al kende, og at det følgelig selv skal opdage sandheden. Det eneste alternativ hertil er den opfattelse, at mennesket er i usandhed ved egen skyld, og at det ikke ved egen magt kan frelse sig selv. Herudfra udvikler Climacus forståelsen af det absolutte paradoks, at Gud, den evige, lader sig føde, lever, lider og dør som menneske. 'Stadier paa Livets Vei' (1845), udgivet af Hilarius Bogbinder, opruller, i lighed med 'Enten-Eller', en række konflikter mellem en æstetisk og en etisk livsholdning. I værkets første del 'In vino veritas', samles forskellige æstetikere til et drikkegilde for at tale om kvinden: dernæst træder assessor Wilhelm frem med traktaten 'Adskilligt om Ægteskabet mod Indsigelser', hvori han fører endnu et behjertet forsvar for den ægteskabelige lykke. I værkets tredje sektion skimtes en religiøs livsholdning i 'Skyldig? - Ikke- Skyldig?', der i dagbogsform reflekterer over de psykologiske motiver bag en brudt forlovelseshistorie, som stedvis ligner Kierkegaards egen til for- veksling. Læren om det absolutte paradoks udfoldes i 'Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift' (1846), der med Climacus som pseudonym, ikke-kristen forfatter er en efterskrift på 600 sider til Philosophiske Smulers 100 sider. 'Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift' rummer et skarpt opgør med Hegels systemtænkning. Det er i dette opgør, at eksistensbegrebet får sin særlige prægning hos Kierkegaard. Et menneske er som eksisterende individ undervejs og i bevægelse. Med eksistens som nøglebegreb viderefører Climacus projektet fra 'Philosophiske Smuler', idet han skelner mellem to former for religiøsitet, A og B. Den første sammenfattes i sætningen: "Subjektiviteten er Sandheden", den anden i sætningen: "Subjektiviteten er Usandheden". Den første sætning betyder, at et

menneske ikke vilkårligt kan vælge sin egen sandhed, men at sandheden skal tilegnes. Den anden sætning siger, at et menneske ikke af sig selv kan finde sandheden, men tværtimod skal have den meddelt. I forfatterskabets anden fase, 1847- 51, skærpes forståelsen af såvel det menneskelige som det kristelige. Kierkegaard hævder med stigende eftertryk, at den afgørende kategori er det enkelte menneske, "hiin Enkelte", men gør samtidig skarpere og skarpere en religiøst begrundet tanke om den fælles menneskelighed gældende. Dette går hånd i hånd med en stadig mere afgjort kritik af samtiden. Med den store novelle 'To Tidsaldre' (1845) af fru Gyllembourg som anledning leverer Kierkegaard i 'En literair Anmeldelse' (1846) en indsigtfuld karakteristik af det frembrydende moderne samfund; hans nøglebegreber er nivellering og lidenskabsløshed.

Forfatterskabet 1847-51.

Efter udsendelsen af 'Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift' og 'En literair Anmeldelse' var det Kierkegaards mening at indstille forfattervirksomheden og søge et præstembede. Kort forinden havde han - bl.a. provokeret af en personligt meget nærgående anmeldelse af 'Stadier paa Livets Vei' - udfordret det satiriske blad Corsaren, ved hvilket den pågældende anmelder, P.L. Møller, var skribent. Ironisk overgivent bad Kierkegaard om at blive udskældt; bladets redaktør, M.A. Goldschmidt, replicerede straks ved i en række numre at udstille Kierkegaards særheder og fysiske skavanker i tekst og karikaturtegninger. Episoden ødelagde ifølge Kierkegaard ikke blot hans gode forhold til den "menige mand", men afstedkom også en radikalisering i hans forståelse af lidelse, martyrium og efterfølgelse, der herefter bliver den sande kristendoms kendetegn. Omslaget spores tydeligt i flere af skrifterne fra 1847 til 1851, forfatterskabets anden fase. 'Opbyggelige Taler i forskjellig Aand' (1847) griber tematisk tilbage til de atten opbyggelige taler fra 1843-44, som sammen med 'Tre Taler ved tænkte Leiligheder' (1845) slynger sig ind i det pseudonyme forfatterskab frem til 1846. Disse tidlige opbyggelige taler, som vil bygge "hiin Enkelte" op etisk-religiøst, og som har et ensartet lyrisk-poetisk og meditativt særpræg, er udfordrende og appellerende, mens de senere kristelige taler er mere insisterende og polemiske, mere til opvækkelse end til opbyggelse. De gennemspiller en rig variation af temaer: forventning og tålmodighed, trods tvivl, tab og trøst, anfægtelse, bekymringer, lidelse, rækkende fra selvforståelse og den kundskab, der bedrager, til selvfornægtelse og den kærlighed, der skjuler en mangfoldighed af synder. Med viljen - at ville eller i at ville - som gennemgående tema peger de frem mod 'Opbyggelige Taler i Forskellig Aand', hvis første afdeling er en skriftemålstale over sætningen "Hjertets Reenhed er at ville Eet"; heri beskrives forskellige former for tvesind, hvorved der anslås temaer, som udfoldes i de efterfølgende værker. 'Kjerlighedens Gjerninger' (1847), er på én gang en intens udlægning af næstekærlighed som den sande kærlighed og præcise beskrivelser af negative fænomener som mistro, misundelse, hovmod og dømmesyge. Denne negative fremgangsmåde slår også igennem i 'Christelige Taler' (1848), der især beskriver forskellige former for bekymring. Den samme metode præger også vedværket 'Sygdommen til Døden' (1849), hvor Kierkegaard lader sit pseudonym, den kristne Anti- Climacus, tage tråden op fra 'Begrebet Angest' og på en afsluttende måde formulere sit menneskesyn: Mennesket er en syntese, et forhold mellem uensartede størrelser, timeligt og evigt, nødvendighed og mulighed, men det er et forhold, der forholder sig til sig selv - som timeligt og evigt, som nødvendighed og mulighed. Dette udfolder Ani-Climacus på en negativ måde, idet han beskriver og analyserer fortvivelsens skikkelser, fortvivlelse forstået som det ikke at ville være sig selv. I anden del af bogen uddyber han analysen af fortvivlelsen ved at genfremsætte læren om synden. Undervejs i forfatterskabets anden fase skærpes forståelsen af det kristelige for at nå en kulmination i 'Indøvelse i Christendom' (1850). I første afdeling fremhæves samtidigheden med Kristus som troens betingelse; i anden afdeling beskrives

forargelsens positive bevægelser frem mod trosafgørelsens enten-eller; i tredje afdeling fremhæves Kristus som forbilledet og efterfølgelsen som den sande form kristendom. Men da forbilledet er den fornædrede, foragtede og forhånede Kristus, vil den kristne også komme at lide for sin tro, fordi han skal bekende Kristus i verden. I fjerde afdeling trækker bogens pseudonym Anti-Glimacus et skarpt skel mellem den falskt triumferende kirke og den sandt stridende kirke, hvormed han indvarsler angrebet på den etablerede kirke. Fra perioden 1848-49 stammer også 'Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed' (udg. 1859) og 'Dømmer selv!' (udg. 1876). Journalerne. Efter udsendelsen af 'Til Selvprøvelse, Samtiden anbefalet' i september 1851 trak Kierkegaard sig tilbage fra den litterære offentlighed og helligede sig de "Journaler" som han siden 1833 havde først med en stigende bevidsthed om deres senere offentliggørelse. Som i forfatterskabet aftegner der sig i journalerne et skift i 1846. Før 1846 har notesbøgerne form af en litterær understrøm bag de udgivne skrifter; de er sprælske, åbne, eksperimenterende, den unge, veloplagte forfatters afsøgende indfald, enneprover, skitser, notater fra forelæsninger og excerpter fra læste værker, fulde af brudflader, der skyder sig ud og ind i forhold til hinanden og til forfatterens eget liv. Frem til 1846 spores der flere forløb, hvor det ene udgøres af en række notesbøger, som Kierkegaard har mærket med bogstavparrene AA til KK. Blandt disse tudskiller sig JJ, der blev ført fra foråret 1842 til midten af 1846, og som i form minder om de senere journaler. Efter 1846 tidgør journalerne en enstregig kæde af ensartede protokoller, mærket NB 1 til NB 36, i alt 5700 sider. De er introverte til det selvkredsende og apologetiske til det selvforsvarende; heri forholder Kierkegaard sig tolkende og diskuterende til de udgivne skrifter og deres såvel som deres forfatters skæbne i samtiden. Fra 1852 er journalerne stedet, hvor angrebet på kirken forberedes.

Kirkekampen 1855.

De hen ved fire års tavshed udadtil blev brudt, da professor H.L. Martensen ved bisættelsen af Sjællands biskop, J.P. Mynster, i februar 1854 betegnede den afdøde som et "sandhedsvidne". Dette blev anledningen til kirkekampen eller kirkestormen, hvor Kierkegaard i adskillige avissartikler og derpå i ni numre af sit eget flyveblad 'Øieblikket' (1855) polemiserede voldsomt og vittigt imod kirken og dens verdsliggjorte præsteskab. En af hans paroler lød, at kristendommen var afskaffet i takt med sin udbredelse, hvilket kirkens øverste autoriteter i redelighedens navn burde vedgå. Under denne enmandsrevolution faldt Kierkegaard bevidstløs om på gaden, han bragtes til Frederiks Hospital, hvor han døde efter fem ugers sygeleje. Under megen bevågenhed blev han af sin grundtviske storebror P.Chr. Kierkegaard, bisat fra Vor Frue Kirke og begravet i familiegravstedet på Assistens Kirkegård.

Litterær stil. Eftervirkning.

Kierkegaard litterære kunst er et kapitel for sig. Hvis det således kendetegner megen filosofisk tænkning, at den befinder sig på et så højt abstraktionsniveau, at fantasien undertiden må komme læseren til undsætning så er noget nær det modsatte tilfældet hos Kierkegaard. Næppe har man været indlagt til en kompliceret, dialektisk operation, før man sendes på et rekreativt ophold i en skrift, der folder sig ud i en fortælling. Hans tekster svinger smidigt mellem begreb og billede, ligesom strækningen fra vittighed til alvor eller fra en dyb, dæmonisk patos til det nænsomme, næsten menuægtige sarte kan tilbagelægges med et par sætninger eller mindre. Ved denne genreblanding forlenes teksterne med en let puffende, udfrittende og stedvis antastende karakter, der knytter sig til Kierkegaards forestilling om, at den eksistentielle handling er læsningens sande konklusion. Søren Kierkegaard er såvel filosofisk

som teologisk en moderne klassiker. Han har navnlig haft afgørende betydning for de forskellige former for eksistenstænkning, der slog igennem i Tyskland i 1920'erne og i Frankrig, i slutningen af 1940'erne. Men Kierkegaards virkningshistorie er global, hvilket afspejles i oversættelser til alle verdens sprog lige fra tysk, fransk, engelsk og spansk til hebraisk, russisk, polsk, litauisk, japansk og kinesisk, og mange flere er undervejs. Den fornyede interesse for Kierkegaard, der har gjort sig gældende siden 1980'erne, har særlig fremhævet den litterære og den tematiske mangfoldighed i forfatterskabet. En tekstkritisk og kommenteret udgave af Søren Kierkegaards Skrifter i 55 bind har siden 1997 været under udgivelse.